Slavo Kalný

Dva sobáše v poslednom dome

V Novej Sedlici sa končia všetky cesty i chodníky. Ďalej sa ísť nedá. Dedina je vysotená do slovensko-poľsko-ukrajinského trojhraničia, obtočená Beskydami i pralesom. Vtedy dávno stál za kasárňami financov posledný domec, drevená chyža pokrytá slamou. Sám neviem, čo mi to zišlo na um zaklopať na dvere posledného domu a spýtať sa, ako sa na konci nášho sveta žije. Ešte šťastie, že som vedel, ako sa v tom severovýchodnom kúte zdraví: Slava Isusu Christu!

Slava, slava, odpovedá ženička, v kuchyni ma ponúkne stoličkou, a už aj uteká za mužom, ktorý bol v stajni pri koňoch.

Som Jurij Batromij, predstavuje sa a zvedavo mi visí na perách, čo za mrcha novinu tento neznámy prišelec prináša. Ako dobre, že som mal aj tľapušku borovičky, nie je toho veľa, ale jazyk rozviaže.

Vraví: – Prvý rok, čo som doma, pri žene, deťoch. A, chvalabohu, aj pri koňoch. Erárne lesy mi zohnali huculské. Sú síce malé, krátkonohé, no húževnaté a príkladne robotné. Približujem s nimi drevo. Viem aj zarobiť, no zárobkom v Čechách sa to nevyrovná.

Predtým každoročne odchádzal do choltického cukrovaru na kampaň. Pri Českom Krumlove približoval kalamitné drevo, ba zatúlal sa aj do Mosta, kde kráľovsky platili za naložené uhlie.

Zárobky, pane, sú to nevídané, no náklady na živobytie trikrát väčšie než doma. A tá nekonečná cesta späť domov! Nebyť fľaštičky, tak ju neprežijem, usmieva sa a prisúva mi poldecák. Chcem aj stavať. Štát núka výhodnú pôžičku, odpúšťa z nej, keď sa múry dvíhajú... ale človeku nepovedia, z čoho stavať, keď raz tu niet tehly, po druhý raz vápna. Mám stavať z váľkov, zo zákopového blata?

Za prvej svetovej vojny Sedlica vyhorela na popol.

Keď za prvej republiky vstala z mŕtvych, župan ju prekrstil na NOVÚ.

Pred druhou svetovou ju zabrali horthyovci a vyrabovali do poslednej grule.

Na maďarských žandárov s kohútími brkami na klobúkoch mladý Batromij zakikiríkal. Pol dňa ho naháňali, no nedolapili. Ako aj, keď Maďari sa lesov báli, a on bol v nich už vtedy doma.

Front druhej svetovej tu stál vyše mesiaca. Dedina sa zo strachu zakopala do zeme, takže deti žijúce v zemľankách zabudli, ako vyzerá slnce. Po poslednom výstrele vyšli aj chlapi. Starší, ale aj tí v regrútskom veku rukovali k svobodovcom. Ostatní sa rozbehli do lesov, lebo okolité hory ich odnepamäti živili. Lež vtedy ich aj pochovávali.

Oj, Beskide baťku,
naša domovina,
my ťa milujem,
zemľa naša bidna.

Hoci Beskyd výstražne hučal, skuvíňal, deti sú deti. Rozbehli sa do lesov, no nevracali sa. Nejedna mater si prinášala domov dieťa poskladané v batôžku.

Beskyd výstražne zahučal, a ďalšie dieťa prišlo o nohu.

Kto by chcel v tomto kúte porátať chýbajúce ruky, nohy, oči, nedorátal by sa. Lesy posiate šrapnelovou smrťou kántrili a ožobračovali domorodcov dobrých desať rokov po vojne.

Jurij mi vraví: Môžem sa pochváliť? Keď som zvedavý prikývol, doložil: – Prvý po fronte som sa ženil. A viete, kto mi bol za svedkov? Dva tucty banderovcov. Okrem zimy vylogali a zožrali všetko.

Na tom historickom sobáši Jurija Batromija sa stôl pod jedlom neprehýbal, trúnok nevytekal z demižónov. Nezaklali brava ani barana, no do daru dostali tri mäsové konzervy UNRRA a od Poliakov prepašovali fľaše spirtu. Zato muzikantov Jurij mal. Prišli na saniach zo Zboja. Mali harmoniku, husle, basu aj bubon. Keď spustili, dalo sa drepčiť i spievať.

Keď mal sobáš grády, spomína Jurij, cez dvere i okná sa vovalili dnu akísi ozbrojenci. Zarastení, špinaví, smradľaví ako onuce. Každý mal pri sebe zbraň, iba pop s bradou mal zavesený na krku mocný a ťažký kríž.

Bohorodica Marija, banderovci! zakvílila Jurijova mať, padla na kolená a žehnala sa, pokým nezamdlela.

Na sobáš padol strach. Banderovci prehľadávali chlapov, potom s rehotom aj ženy a dievčatá. Hoci im liezli pod blúzky, neodvážili sa ani zapišťať. Chlapi si popásali oči na bezmocnosti svadobčanov. Keď sa nalogali neriedeného

spirtu a zajedli ho mletým konzervovým mäsom, chceli sa zabávať. Ale s kým, keď dievky skameneli?

Maďar a dvaja Nemci mali stráž na dvore. Podpití Ukrajinci a Poliaci začali vyspevovať i drepčiť, každý po svojom.

Novembrový sobáš Jurija Batromija roku Pána 1945 sa premenil na ukrajinský western a banderovské orgie. Keď si zadychčaní ozbrojenci posadali, veliteľ si vyvolal podpereného Jurija a priateľsky mu vraví: – Vyškolím ťa, chceš?

Áno.

Čo mám na čiapke, aký odznak?

To veru neviem.

Trojzubec... UVV Ukrajina Vladimíra Veľkého. Slobodná Ukrajina bude siahať od Donu po Tatry.

Áno, verím... ale my sme na Slovensku, pane.

Pán som, a viem aj, kde som. Ale povedz mi, ako je možné, že my dvaja na tvojom Slovensku sa dohovoríme. Dohovoríme sa po ukrajinsky, rusínsky, poľsky... lebo sme ľudia. A budeme aj slobodní, keď vykapú červení. A s nimi aj vojaci vášho generála. Koľko je takých v Sedlici?

Neviem, prosím.

Však ty sa to dozvieš. A keď sa to dozvieš, okamžite to ohlásiš. Ak nie, odskáčeš si to, mladoženáč. Pozrel sa na Jurija, vylogal posledný spirt, päsťou buchol na stôl a chrapľavo skričal: U koho nájdeme uniformu alebo červenú legitimáciu, pôjde do Ameriky! Alebo dostane od nás telefón. Aby si mohol privolať popa.

Jurij mi vraví: Do smrti na nich nezabudnem. Išiel z nich strach na celý život. Môj otec jedného spoznal. Bol z Veľkého Berezného. Za Maďarov tam patrila aj naša Sedlica. Ten chlapík sa volal Peter Roháč. Mal čudnú službu. Vo svojom rajóne prezeral domy, či majú hajzlíky, spisoval tých, čo bývali v jednej miestnosti s kozami a pod slamenou strechou bez komína rozkladali oheň. Chodil aj do školy. Prezerať žiakov, či nemajú vši. Maďari si potrpeli na hygienu. Ale čo s ňou, keď ani tá hlad neodoženie. Roháča vraj prezývali Čistý Peter. Svedomie nemal čisté. Najprv sa pridal k Maďarom a potom paktoval s Nemcami. Paktoval aj so ženami, čo mali mužov na fronte alebo v lágri. Bohatol, zlatom sa obkladal... Keď nebolo Nemcov ani Maďarov, dal sa k banderovcom. Keby ten vedel, že otec ho spoznal, amen! Aj otcovi, aj môjmu sobášu. Na mojom sobáši sa nikomu nič nestalo. Neublížili ani môjmu bratancovi Vasiľovi. Robil v lesoch, vyvolili si ho za sprievodcu, lebo sa báli beskydských mín. Keď ich šťastlivo previedol, neodstrelili ho. Iba čo ho vyzuli, vyzliekli a bosonohého poslali späť.

Dedina sa až na druhý deň dozvedela, čo znamená AMERIKA a čo TE-

LEFÓN. Telefón znamenal štranok pre odsúdenca. Guľka do hlavy Amerika. Predseda komunistov Kíreš dostal tej noci telefón a pre istotu aj Ameriku. Ameriku dostal aj jeho zástupca Šiškanin.

Vyrabovali tu domy, pobrali kozy, erárom dodané voly i kone. Na výstrahu podpálili pol tucta domov, a kade chodili, tade hlásali: Všetci komunisti musia odovzdať proti potvrdeniu červené legitimácie!

A tak sa stalo, že polovica chlapov z dediny tiahla cez hory do Sniny, kde hádzali na stôl červené legitimácie a pýtali si potvrdenie, že vystúpili zo strany. Napriek tomu sa už do rodnej dediny obávali vrátiť.

Na druhé stretnutie s Batromijom v šesťdesiatych rokoch som sa tešil. Aj mi napísal, aby som prišiel, lebo je sa čím pochváliť. Má sedem detí a ôsme je na ceste.

Prišiel som však náramne nevhod, zastihol som ho v trudnej chvíli. Umrela mu žena na týfus. A on, 45-ročný vdovec, mal na krku osem detí. Pravdaže, bol na očiach aj v dedine. V krčme mi jeho kamaráti povedali, že aj tu sedáva sám, čo horšie, sám aj nasáva, a chutí mu, akoby chľastal s kamarátmi. Ešte dobre, že títo chceli Jurijovi pomôcť: – Musíš sa oženiť!

Chumaji, už ste o takej počuli, ktorá by si zobrala vdovca s kŕdľom deciek?

Máš murovaný dom.

Ale obývačka je stále prázdna.

Máš kone.

Dávno som ich predal.

Nemáš toľko slopať, lebo si prepiješ rozum, pripomínal mu aj pop a kamaráti z krčmy dvojtvárne prikyvovali. Tým bolo hej, keď mali ženu pri sporáku i v posteli, keď mohli po grulách odísť do Čiech za tučnejšou korunou.

Jednako jeho druhý sobáš spískala krčma vďaka obohratej platni: – Jurij, čítaš inzeráty?

Aké... inzeráty?!

Sobášne.

– Hlupáci. Ukážte mi jedného, ktorý sa tu oženil na inzerát.

Ibaže tentoraz mali kamaráti v zálohe svoj tromf: Vasiľa! Vasiľ optoval s rodičmi do Zakarpatia, a keď občas nazrel domov, vystatoval sa, že u nich je more báb.

Ale my potrebujeme babu pre nášho Batromija, vdovca.

Dajte pokoj. Ktorá by šla za chlapa s toľkými deckami?

Tak prepašuj tri baby. Bude mať hárem.

Slovo dalo slovo, až sa Vasiľ jedného dňa dozvedel o Jelene zo Stužice. Žena to bola nielen fešná, ale aj robotná. Nahrávala mu aj skutočnosť, že v kol-

choze drela, no zarábala sotva 40 rubľov bez naturálií. Z toho sa nedalo vyžiť ani zázrakom.

Horšie je, chlapi, že má aj dcéru, Zinovievu.

A čo muž?

Odišiel od nej kamsi za tučnejším rubľom a cecnatejšou Marusiou. Tam je v rozvodoch demokracia. Odídeš, a si slobodný. Nijaké alimenty.

Po prvom odkaze prišla Jelena iba tak na skusy, akoby náhodou. Hoci sa zhrozila toľkých nezaopatrených detí a ešte väčšmi chlapskej špiny, trúnkového a tabakového smradu, prišla aj po druhý raz – natrvalo. Aj s úradnými papiermi a dcérou.

Mali najtichší sobáš, aký sa kedy v Novej Sedlici konal. Nemali kapelu, ani len Cigána do ucha, ba aj hostia sa dali porátať na jednej ruke. Krčmoví kamaráti s Vasiľom postávali pred národným výborom iba preto, aby vedeli, či si to Jelena nerozmyslela. Odtiahli, keď od manželov za sprostredkovanie sobáša dostali fľašu vodky. Dedine sa pozdávali najmä Jurijove deti, ktoré medzi seba pojali aj vyfintenú Zinovievu.

Ibaže Jelena s podpisom vernosti na úrade otáľala. Hoci povedala trikrát „áno", podpísať sa nie a nie. Vtedy zdvihla hlavu a previnilo vraví: – Neviem sa podpísať... neviem písať.

Nič sa nedeje, Jelenka naša, nie si tu jediná. Podpíšeš sa bruškom palca. Černidlo máme. Pozri, stačí palček!

Môžem pridať aj pravoslávny krížik?

Keď predseda prikývol, Jelena nakreslila krížik, pričom netušila, že sa upisuje čertovi.

Po tretí raz som vošiel do posledného domu na prelome milénia. Chcel som vedieť, ako sa darí Jelene pri ôsmich deťoch, ako sa darí Jurijovi, či si upokojil smädnú dušu, keď už má ženu pri sporáku i v posteli.

Jurija už nebolo, dávno sa pominul. A tak som bol odkázaný na Jelenu a jej spomienky. Nezávidel som jej. Aj pop tvrdil, že Jelena je spolovice svätica. Vinou Jurija aj očistec preskákala horší od pekla.

Jurij bol chlapom iba v posteli. Ale ak si hrkol, vyznamenával sa inak: – Nebyť mojich rúk, nežiješ v murovanom. Máš všetko, na čo si spomenieš. A prijal som ťa aj s pankhartom.

Viem a ešte raz ti ďakujem.

Viem dobre, prečo si prišla. Tam za hranicou by si dávno skapala. Chlapa sa ti zachcelo!

Jurij, prečo stále piješ a urážaš ma? Takých ako ty som mohla mať aj na druhej strane.

Jurij už neodpovedal, lebo opitý zadrichmal. Jelena raz nevedela, čo skôr: či prať, plátať, variť, okopávať v záhrade, alebo chodiť po Jurija do krčmy, kde chľastal aj v čase, keď sa ona v cerkvi modlila za jeho vytriezvenie: Hospodin, pomôž, ak môžeš. Ja už na druhú stranu nemôžem... Nemôžem opustiť toľké nezaopatrené deti.

Vasiľko mal vtedy tri roky, no najstaršia dcéra sa vydala až kamsi do Púchova, kde robila v šijacej fabrike a deti si obliekala s takou parádou, ako ukazujú v televízii.

Jurij ma tĺkol aj preto, aby som nezabudla, kto je tu pánom. Ale ja som mala iné starosti. Deti vyrastali, chodili do školy, no škola v mojich očiach značí toľko ako cerkev. Dieťaťu sa patrí dostaviť do učebne vyumývané, najedené, a najmä v čistom. Za múdrosť sa musíme štátu odvďačovať. Bože, čo by som ja dala za to, keby som mohla do školy... naučiť sa čítať a písať. Boli aj chvíle, že som prosila Hospodina, aby mi pridal ešte dve ruky, lebo raz som nevedela, čo skôr. Jurij si veselo oddychoval, ukazoval mi penziu, z ktorej nás živil, ale že ja som musela pri toľkých deťoch škôlkariť v lesoch, aby sme vyžili, to nevidel, nechcel vidieť.

A vtedy ma postihlo nešťastie, aké si nevymyslíte: Jurij, drahý môj Jurij, mi ochrnul. Reč nestratil, ale obe nohy a jedna ruka mu ovisli. Nech bol, aký bol, ale Hospodin ho tak kruto trestať nemal.

A tak sa stalo, že Jelene Batromijovej pribudlo ďalšie dieťa – Jurij. Dieťa to bolo náladové, nevďačné, podchvíľou kruté až zúrivé, nevyspytateľne sa vŕšiace na žene i deťoch.

Len si predstavte: nemali sme doma televízor. Deti chodievali pozerať do susedného domu, k esenbákom. Mali tam kamarátov, spolužiakov. Jurij zúril, vykríkal:

Keď ja mám svoju hrdosť, musia ju mať aj moje deti. Radšej žijem bez televízora, akoby som mal chodiť k cudzím pozerať na somariny. Čo je v tom televízore? Také hovno ako v rádiu. Samá politika. Páni súdruhovia do Sedlice nedovidia. Ani slávny televízor sem nedovidí. Čo mi posielajú? Akú penziu? Akú almužnu? Aké invalidné od lesov? Vraj porážku nemám z roboty. A z čoho? Aj za banderovcov bolo lepšie ako dnes.

Len ich spomínaj, Jurij, len privolávaj tamtie časy!

Ty sa ozývaš, ty?! Čo si do tohto domu priniesla ty? Holý zadok a pankharta.

Vtedy po prvý raz zdvihla hlavu aj zakríknutá Jelena. Zdvihla ju aj v mene detí:

Od kravy som zobrala jalovicu, predala ju v Snine a deťom som kúpila televízor... nech sa deje, čo sa deje. Deti ma objímali, Jurij ma preklínal, lebo ublí-

žiť mi už nevládal. Lež čím bolo veselšie v televízore, tým smutnejšie bolo v jeho bezmocnej a urazenej duši. I tak sa stal zázrak. Verte-neverte, časom si na telku privykol aj Jurij. Ba neskôr nevedel bez nej žiť. Stále do nej hľadel. Ale keď mu neulahodili, amen. Raz akýsi vojak spomínal banderovcov. Vraj proti nim bojoval. Vtedy sa Jurij pustil aj doňho:

Hrdina, kde si bol vtedy, keď banderovci boli na mojom sobáši? Keď si taký múdry, povedz, čo mal banderovec na furažke, aký odznak?! Vidíš, ani to nevieš! Vyškolím ťa. Pozri na moje tri zuby. Kývajú sa, ale držia. Už vieš, čo je trojzubec? Ukrajina Vladimíra Veľkého! Rozloží sa od Donu po Tatry. A u nás v Sedlici bude sídliť sám Bandera.

Jurij, preboha, nepremýšľaj nahlas. Sú tu deti.

A čo keď sú. Poviem si svoje aj o tebe. Povedz, kde máš muža? S kým si sa kurvila, kto ti spravil Zinovievu?

Tvoj Bandera mi ju urobil. S tým som sa váľala.

Vedel som, že ste z rovnakého pekla.

Pani Batromijová sa prežehnala a povedala: – Umrel mi pred šiestimi rokmi. Hoci nás trápil nekonečných deväť rokov, chýba mi, veľmi mi chýba. Žijem tu sama, samučičká sama v takom domisku. Jurij nám ho vybudoval, áno, Jurij, daj mu, Hospodin, večného spasenia.

K Jurijovmu hrobu nemám ďaleko. Ani deti ku mne. Keď si na ne osamotená spomeniem, hneď a hneď ich mám plný dom. Poženili sa mi, povydávali, na Moravu i do Čiech... najďalej mám Zinovievu. Žije v Náchode a volá sa Brabcová. Moje deti vedia, čo sa patrí. Keď neprídu, aspoň napíšu. Dvoch synov mám celkom blízo, v Snine. Okrem detí majú aj autiaky. Keď otvorili hranice, odviezli ma až do Stužice. Vyobliekaná ako pani som vystúpila z auta. Kukám, rozkukávam sa, no nik ma nespoznáva. Ale ani ja nikoho. Vidíte, a vraj spolurodáci sú človeku najmilší.

Po chvíli opatrne dodá: Pochválim sa. Môžem? Môžem sa podpísať na váš papierik? Deti ma naučili písať. A toľko do mňa, toľko, až som sa sama od seba naučila aj čítať. Aj svojmu Jurijovi som čítavala z noviniek, keď už sám nevládal.